

УДК 339.96+355.45 (477)

Возняк С. М., к.т.н., с.н.с.;

Фучко А. Й.;

Федянович Д. Л., к.військ.н., с.н.с.;

Комолаєва Т. М.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Аналіз основних понять та визначень щодо форм і способів застосування підрозділів Збройних Сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки

Резюме. На основі результатів аналізу основних і часткових категорій воєнного мистецтва розглянуті основні поняття і визначення щодо форм і способів застосування ЗС України в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки.

Ключові слова: форми і способи, міжнародна операція з підтримання миру і безпеки, поняття, визначення.

Постановка проблеми. Сучасна миротворча практика базується на ідеї тісної координації політичних й інших невоєнних заходів із воєнними, нарощуванні міжнародною спільнотою своїх можливостей щодо участі у врегулюванні будь-якого конфлікту. Важливо відмітити, що воєнна діяльність стоїть на останньому місці щодо видів миротворчої діяльності і є вимушеним, крайнім засобом запобігання та врегулювання конфлікту. Як показує практика, і це визнають більшість міжнародних організацій, при неможливості врегулювання конфлікту політичними та іншими невоєнними засобами проведення міжнародної операції з підтримання миру і безпеки є під час єдиним способом досягти примирення ворогуючих сторін. Суперечності полягають у поглядах на характер, форми та способи застосування миротворчих сил та їх завдання. Відомо, що саме мета та завдання військ (сил) в операції впливають на способи їх досягнення та визначають тип міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки.

Актуальність статті полягає у тому, що на теперішній час у статуті жодної з міжнародних організацій, які проводять миротворчу діяльність, немає чіткого визначення понять і визначень щодо форм і способів застосування миротворчих контингентів в операціях з підтримання миру і безпеки. Крім того, впровадження в діяльність Збройних Сил України військових стандартів, Доктрини підготовки і ведення операцій, Доктрини участі Збройних Сил України у міжнародних операціях із підтримання миру і

безпеки та інструкції з підготовки та застосування військ (сил) в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки вимагає уточнення понятійного апарату, вироблення єдиних поглядів щодо можливих форм і способів застосування (дій) підрозділів та військових частин Збройних Сил України в операціях із підтримання миру і безпеки різних типів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз [1-8] показує, що незважаючи на деякі розбіжності, всі визначення, які існують сьогодні щодо миротворчих операцій з підтримання миру і безпеки, мають багато спільного та відображають специфіку різноманітних типів миротворчої діяльності. Деякі з них можна віднести до загальноприйнятих. Відомо [1], що всі варіанти систематизації миротворчих операцій були розроблені на основі розподілу ступеня використання в них військової сили. Враховуючі тенденції розвитку теорії і практики оперативного мистецтва [4], роль і місце миротворчої діяльності в системі забезпечення національної безпеки України [1] такий підхід пропонується до подальшого використання, оскільки він, на нашу думку, найбільш відповідає сучасним потребам визначення перспективних способів підготовки і ведення операцій з підтримання миру і безпеки.

Метою статті є аналіз основних понять, категорій, термінів, які використовуються під час дослідження форм та способів застосування ЗС України у міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки та їх конкретизація з

урахуванням особливостей миротворчої діяльності України і тенденцій її розвитку.

Викладення основного матеріалу. Відомо [2], що поняття “*форми та способи застосування військ (сил)*” відноситься до категорій воєнного мистецтва. У сучасних працях [2, 3], що присвячені проблемам теорії і практики підготовки і ведення операцій (бойових дій) під категорією розуміється основні поняття, що відображають найзагальніші суттєві риси, сторони, зв'язки і відношення, які стосуються підготовки і ведення воєнних дій. Це є справедливим і для миротворчих дій, загальні проблеми яких відносяться до проблемних питань воєнного (оперативного) мистецтва. Категорії суб'єктивні за формою, оскільки існують лише в мисленні, й об'єктивні за змістом, оскільки мають своїм оригіналом реальні процеси воєнних дій [2, 3].

Формування категорій у галузі миротворчої діяльності – складний і багатогранний процес, пов'язаний з тривалою теоретичною і практичною діяльністю. При цьому практика складає вихідний пункт, основу і мету їх створення.

Загальні категорії мають відношення до всіх складових воєнного мистецтва. До них належать визначення таких понять, як збройні сили, збройна боротьба, стратегія, оперативне мистецтво, тактика тощо. До часткових категорій належать види воєнних дій, форми і способи застосування військ (сил) тощо [2].

Під терміном розуміється слово або словосполучення, яке є назвою певного поняття, наприклад, оборона, наступ, форма, спосіб та ін. Отже, терміни “міжнародна миротворча операція з підтримання миру і безпеки”, “способи ведення міжнародної операції з підтримання миру і безпеки” відносяться до часткових категорій воєнного (оперативного) мистецтва.

Визначення – це пояснення, яке розкриває сутність поняття. Як правило, пояснення формулюється у вигляді одного речення.

Як було зазначено вище, на сьогодні за певних об'єктивних і суб'єктивних причин відсутні єдині визначення багатьох понять, категорій, термінів у галузі воєнного мистецтва, які використовуються військовими фахівцями.

Об'єктивні причини, перш за все, пов'язані із швидкоплинними змінами сутності збройної боротьби, які дають поштовх розвитку теорії воєнного мистецтва. Саме її розвиток зумовлює необхідність постійного уточнення змістовної частини багатьох понять, категорій, термінів, оскільки вони відображають найсуттєвіші сторони воєнного мистецтва як основної складової воєнної науки.

Суб'єктивні причини, з одного боку, лежать у площині різного тлумачення військовими фахівцями об'єктивних процесів і

явищ, що відбуваються з розвитком форм міжнародної миротворчої діяльності. З іншого боку, вони пов'язані з намаганням пристосувати застарілі поняття, категорії, терміни до нових умов або з необґрунтованим використанням термінологічного апарату, який використовується військовими фахівцями інших країн і не завжди відповідає стану розвитку вітчизняної військової справи.

Отже, пропонується під застосуванням ЗС України у міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки слід розуміти застосування військових частин (підрозділів) ЗС України у міжнародній операції з підтримання миру і безпеки. Це виходить із загального визначення ЗС України, яке приведене у першій статті Закону України “Про Збройні Сили”: Збройні Сили України – це військово-формування, на яке відповідно до Конституції України покладається оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості. А також частиною третьою цієї статті в якій чітко визначено, що з'єднання, військові частини і підрозділи відповідно до закону, в межах, визначених Указами Президента України, що затверджуються Верховною Радою України, можуть залучатися до, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Відсутність єдиних термінів щодо форм і способів застосування міжнародних миротворчих контингентів можна пояснити тим, що міжнародні миротворчі організації, розуміючи різноманітність можливих форм та способів участі в них національних контингентів не мають за мету розглядати ці питання в суто теоретичній площині. Але необхідно зазначити, що практична сторона питання відпрацьована дуже ретельно. На теперішній час, за даними [1], планування більшості міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки здійснюється за загальною схемою, що відображена у польовому статуті американської армії FM 100-5 1993 року та відповідає процесу планування військових операцій.

Важливим є те, що кожна міжнародна операція з підтримання миру проводиться з урахуванням воєнно-політичної обстановки, фізико-географічних умов місцевості і має певні обмеження на застосування військової сили, а також різний масштаб дій миротворчого контингенту та завдання, а отже по-своєму є унікальною. Пошук спільних рис подібних операцій та їх класифікація відповідно до

вирішуваних у ході їх проведення завдань та загальної мети є прерогатива кожної країни.

За даними [1] при спробі класифікувати форми і способи міжнародної миротворчої діяльності (ММД) ООН у 1992 році цільовою групою Генерального секретаря ООН були запропоновані форми ММД: превентивна дипломатія, миротворчість, підтримка миру; відбудова миру тощо.

Важливо зазначити, що існує різниця між формами міжнародної миротворчої діяльності та формами застосування національних контингентів у рамках здійснення міжнародної миротворчої діяльності. Ці терміни співвідносяться як загальне та часткове. Саме розвиток ММД у 20-му столітті дав поштовх розвитку нової форми її здійснення, яка отримала назву – міжнародна миротворча операція. У різних джерелах використовуються різні інтерпретації її назви: операції з підтримання миру; миротворчі операції; операції за сприяння миру; операція з відбудови миру та ін. Але ці назви більше розкривають загальну мету з якою вони проводяться на основі загальних спільних рис.

Вищезазначене має принципове значення, оскільки в багатьох керівних документах останніх років міжнародна миротворча операція була відображена як у системі операцій Збройних Сил України, так і проектах документів, які визначають систему застосування Збройних Сил України. Виключення міжнародної операції з підтримання миру і безпеки, як форми застосування Збройних Сил України із системи застосування ЗС України є на наш погляд доцільним. Але у той же час із системи застосування ЗС України виключені й інші можливі форми застосування національного контингенту в міжнародній операції з підтримання миру і безпеки – бойові дії, бій та ін.

Як зазначено у [1] міжнародна діяльність з підтримання миру і безпеки має значний вплив на реформування Збройних Сил України, розвиток воєнної науки та створення високоефективних засобів збройної боротьби. Отже застосування зброї і техніки військовими формуваннями у міжнародній операції з підтримання миру і безпеки та порядок і способи їх підготовки до участі в ній визначаються рівнем розвитку воєнного мистецтва і впливають на його розвиток. Це пояснюється тим, що по-перше, сучасні форми і способи міжнародних миротворчих операцій розширили класифікацію класичних форм і способів проведення операцій в оперативному мистецтві. По-друге – Збройні Сили України переймають погляди й інструменти впливу щодо вирішення тих чи

інших збройних конфліктів за досвідом провідних міжнародних організацій і держав світу [1, 6, 7].

Таким чином можна зробити висновок, що *форми та способи застосування контингентів Збройних Сил України* у складі міжнародних миротворчих сил відповідають основним положенням оперативного мистецтва і тактики Збройних Сил України. Водночас вони враховують специфіку міжнародних миротворчих операцій та умови їх проведення, питання взаємодії з підрозділами збройних сил інших держав.

Як зазначено у [2, 3] воєнне мистецтво певного історичного періоду відображає характерний для кожного історичного періоду рівень розуміння об'єктивної логіки війни і здатність військового керівництва спиратися на цю об'єктивну логіку в організації збройних сил, підготовці і веденні воєнних дій. Це дає можливість говорити про те, що теорія воєнного мистецтва не є сталою, а постійно розвивається під впливом різноманітних факторів. Розвиток міжнародної миротворчої діяльності та активна участь України в ній дає поштовх розвитку теорії підготовки і ведення міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки, яка ґрунтується на практичному досвіді проведення таких операцій і відноситься до категорії оперативного мистецтва.

За даними [4] в теорії оперативного мистецтва з'являються нові форми застосування військ (сил), наприклад, операція (бойові дії) в міжнародному збройному конфлікті. Сучасні операції наповнюються новими оперативними завданнями: закриттям повітряного простору, морською блокадою та рядом інших. Оперативне мистецтво сьогодні – це не тільки розвиток традиційних форм воєнних дій, а й пошук більш досконалих, нетрадиційних підходів до формування перспективних напрямів розвитку теорії і їх практичної реалізації. Відносно традиційних типів операцій новою формою застосування миротворчих контингентів є міжнародна операція з підтримання миру і безпеки.

У загальному понятті під формою прийнято розуміти спосіб організації та існування процесів, предметів, явищ, а також сукупність рис, які виражають зовнішній прояв їх сутності [9].

У *воєнній галузі під формою застосування військ (сил)* розуміють спосіб вираження (організації) конкретної структури і змісту дій військ (сил), які проводяться з метою досягнення поставлених завдань у встановлені періоди часу [2, 3].

Міжнародна операція з підтримання миру і безпеки, як вища форма застосування

миротворчих контингентів має власні характерні ознаки, які відрізняють її від інших форм миротворчої діяльності. Відомо [2, 3], що найбільш характерними ознаками операції класичного типу є: мета і завдання, місце і час проведення, склад сил та засобів, рівень узгодженості дій військ (сил) тощо.

Відмінністю міжнародної миротворчої операції з підтримання миру і безпеки від класичних операцій, що проводяться в ході ведення (воєнних) бойових дій є її мета, характер завдань, рівень узгодженості дій військ (національних контингентів, що беруть в ній участь) та більша тривалість. Тобто операція з підтримання миру і безпеки за більшістю ознак, що характеризують її як найвищу форму застосування миротворчого контингенту під час здійснення миротворчої діяльності суттєво відрізняється від класичних типів операцій (оборонної, наступальної, спеціальної і т.ін.).

При уточненні деяких визначень термінів, які стосуються форм і способів участі ЗС України в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки важливо з точки зору теорії воєнного мистецтва усвідомлювати, що військові частини (підрозділи) ЗС України, що складають основу миротворчого контингенту не проводять цю операцію, а беруть в ній участь. Це однозначно дає підстави визначити, що *операція, як форма застосування військ (сил), не є формою застосування військових частин (підрозділів) ЗС України*, які утворюють національний контингент у міжнародній операції з підтримання миру і безпеки будь-якого типу.

На підтвердження цього проектом Доктрини підготовки і застосування Збройних Сил України передбачається, що військові частини (підрозділи) ЗС України залучаються до участі в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки у складі коаліційних (багатонаціональних) сил. Відповідно на командування коаліційних (багатонаціональних) сил покладається підготовка і проведення операції з підтримання миру і безпеки. Для створення сприятливих умов виконання завдань українськими миротворчими контингентами та досягнення кінцевої мети міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки організується цивільно-військове співробітництво.

Тобто, відповідно до міжнародних договорів і угод та в порядку і на умовах, визначених законодавством України, з'єднання, військові частини і підрозділи ЗС України *можуть брати участь* у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, які проводяться за рішеннями Ради Безпеки ООН, ОБСЄ, інших організацій, які несуть відповідальність у сфері

підтримання миру і безпеки, згідно з положеннями глави восьмої Статуту ООН [1,8,9].

Зміст кожної із зазначених вище операцій визначається головним чином завданнями, виконанням яких передбачається досягнення мети операції. Досвід проведення міжнародних операцій показує, що їм притаманні три головні риси: багатонаціональність; багатоорганізаційність; багатофункціональність. Миротворчі операції здебільшого мають *комплексний характер*. Вони передбачають не лише припинення бойових дій і розведення ворогуючих сторін, а й здійснення воєнно-політичних планів миротворчих місій з урегулювання конфлікту [1, 9, 10].

Висновки

1. Сучасні форми та способи застосування контингентів Збройних Сил України у складі міжнародних миротворчих сил відповідають основним положенням оперативного мистецтва і тактики Збройних Сил України. Водночас вони враховують специфіку міжнародних миротворчих операцій та умови їх проведення, питання взаємодії з підрозділами збройних сил інших держав.

2. Усі поняття щодо форм та способів застосування національних контингентів, доцільно розглядати в контексті їх участі в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки. Тому виникає питання щодо форм застосування національних контингентів (військових частин та підрозділів) у “системі застосування Збройних Сил України”. На наш погляд дії підрозділів та військових частин Збройних Сил України в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки повинні бути певним чином відображені в “Системі застосування Збройних Сил України”.

3. Кожна міжнародна операція з підтримання миру має певні обмеження на застосування сили, різну мету проведення, характер застосування військових підрозділів, особливості організації взаємодії між ними під час виконання основних завдань та має різний масштаб. Проведення класифікації подібних операцій відповідно до їх загальної мети та вирішуваних завдань є актуальним завданням.

Перспективи подальших досліджень форм і способів застосування (дій) підрозділів, військових частин та з'єднань Збройних Сил України в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки полягають у визначенні показників для оцінки підготовки та застосування підрозділів національного контингенту в умовах виконання ними завдань в операціях, що мають різну мету. Це дозволить

більш конкретно визначати зміст підготовки підрозділів до участі в цих операціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи*. Монографія. / під редакцією: Кириченко С. О. (голова редакції), Шевченка В. Л., Романова І. В. ННДЦ ОТ і ВБ України, 2008. - 323 с.
2. *Методологічні засади обґрунтування раціональних форм та способів застосування угруповань військ (сил)*. [Воєнно-теоретична праця] / Радецький В. Г., Руснак І. С., Загорка О. М. та ін., під заг. ред. С.О.Кириченка. – К.: НАОУ, 2007. – 288 с.
3. *Методологічні засади обґрунтування складу угруповання військ (сил) для відбиття агресії* [Воєнно-теоретична праця] / К.: НУОУ, 2013. – 268 с.
4. *Смоловый А.В.* Проблемные вопросы современного оперативного искусства и пути их решения / А.В.Смоловый. // Военная мысль. – М. Воениздат. 2012. – № 12. С. 21–24.
5. *Основи участі миротворчих контингентів та миротворчого персоналу Збройних Сил України у міжнародній миротворчій діяльності*. Частина І. Методичний посібник з підготовки та ведення миротворчих дій миротворчими контингентами та миротворчим персоналом Збройних Сил України. ННДЦ ОТ і ВБ України. К.: 2004. 107 с.
6. *Гаврилов В.* Эволюция взглядов экспертов США и Великобритании на проведение миротворческих операций / В. Гаврилов // Зарубежное военное обозрение. – 2002. – № 8. С. 2–12.
7. *Кривошеев Ю. М., Лимаренко Г. В.* Еволюція поглядів на форми та способи миротворчої діяльності у воєнних конфліктах / Ю.М.Кривошеєв // Діяльність з підтримання миру і безпеки Збройних Сил України та досвід застосування підрозділів Збройних Сил України в операції багатонаціональних сил зі створення умов стабільності і безпеки в Республіці Ірак: Темат. збірник / під заг. ред. С.О. Кириченка. – К.: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2005.
8. *Троцько В.В., Веицький І.В., Акулов С.О.* Аналіз завдань військових контингентів в сучасних міжнародних миротворчих операціях / В.В.Троцько // Зб. наук. пр., вип. 12. – К.: ННДЦ ОТ і ВБ України. – 2002. – С. 47-52.
9. *Лобко М.М.* Форми міжнародної миротворчої діяльності / М. М. Лобко // Хм.: НАДПСУ, Збірник наукових праць НАДПСУ № 31, Ч-2, 2004, – С. 18-22.
10. *Лобко М. М.* Міжнародні миротворчі операції як складова миротворчої діяльності щодо врегулювання збройних конфліктів. / М. М. Лобко // Хм.: НАДПСУ, Збірник наукових праць НАДПСУ № 29, Ч-2, 2004, С. 68-70.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2014

Возняк С. Н.;
Фучко А. И.;
Федянович Д. Л.;
Комолаева Т. Н.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Анализ основных понятий и определений относительно форм и способов применения подразделений Вооруженных Сил Украины в международных операциях по поддержанию мира и безопасности

Резюме. На основе результатов анализа основных и частных категорий военного искусства рассмотрены основные понятия и определения относительно форм и способов применения Вооруженных Сил Украины в международных операциях по поддержке мира и безопасности.

Ключевые слова: формы и способы, международная операция по поддержке мира и безопасности, понятия, определения.

S. Voznyak;
A. Fuchko;
D. Fedyanovich;
T. Komolayeva

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named Ivan Chernykhovskij

Analysis of the basic concepts and definitions for the forms and methods of application of the Armed Forces of Ukraine in international peace and security support operations

Resume. On the basis of analysis of the main and partial categories of military art, were considered the basic concepts and definitions regarding the forms and methods of the Armed Forces of Ukraine in international peacekeeping and security.

Keywords: forms and methods, international operation in support of peace and security concepts, definitions.